

José Fernando Mota Muñoz, *¡Viva la Cataluña española! Historia de la extrema derecha en la Barcelona republicana (1931-1936)* Publicacions de la Universitat València, València, 2020, pp. 460.

Els estudis sobre l'extrema dreta barcelonina durant el període republicà, fins la publicació de la present obra, apareixien en volums de caràcter generalista on s'abordaven, entre d'altres temes, els precedents o l'evolució de formacions com Falange. En aquest sentit, entre els autors més destacats en aquesta mena de recerques trobem a Joan Maria Thomàs, que va realitzar una incursió monogràfica sobre la matèria a *Feixistes! Viatge a l'interior del falangisme català*, no debades és qui prologa el llibre de Mota Muñoz. Majoritàriament, però, la descripció de la gestació i el desenvolupament de l'extrema dreta a la capital catalana, més enllà dels volums auto referencials editats pels cercles falangistes o afins, la trobem incorporada en obres com les de José Luis Rodríguez Jiménez (*La extrema derecha española en el siglo XX*) o Sheelagh Ellwood (*Historia de Falange Española*) on es desgranen els antecedents del proto feixisme espanyol durant la II^a República. Això fa excepcional l'estudi de Mota Muñoz, en ser una aportació concreta, profusament documentada i focalitzada en un entorn delimitat —la Barcelona republicana— similar a puntuals monografies d'història local, com *L'extrema dreta al Reus republicà (1931-1936)*, obra dels historiadors Joan Navais i Frederic Samarra, que ens acosta la gestació i vertebració d'una extrema dreta amb voluntat expansiva en una ciutat dominada per actors polítics i sindicals, com el catalanisme o l'anarcosindicalisme, antagònics al seu ideari.

En primer lloc, per tant, el que destaca de l'obra de Mota Muñoz és la seva concreció i delimitació geogràfica, un enfocament encertat ateses les mancances exposades. En aquest sentit, doncs, el llibre cobreix un buit bibliogràfic inexplicable en un període històric profusament explotat però que, com l'obra evidencia, encara compta amb episodis que resten poc explorats des de l'àmbit acadèmic. A l'hora de posar en valor la feina de l'autor cal destacar, per damunt de tot, la tasca ingent de recerca arxivística que ha dut a terme, fet que li ha permès oferir un retrat fidedigne i rigorós del que va ser l'eclosió i desenvolupament de l'extrema dreta barcelonina abans de la Guerra Civil. Quelcom meritori si tenim en compte la manca de documentació de les organitzacions relacionades al text, majoritàriament desapareguda a mans dels

propis militants a recer de la pressió de les autoritats republicanes i el fracàs del cop d'Estat de juliol de 1936. Així, la profusió de dades, biografies i episodis que apareixen permet al lector visualitzar de forma detallada el context en que s'escenificà el sorgiment de l'extrema dreta a la Barcelona republicana. El text, doncs, flueix enmig d'una multitud de detalls i referències que doten de solidesa el relat.

Estructurat en quatre parts, el llibre comença descrivint les beceroles de l'extrema dreta barcelonina. Emprant com a punt de partida el partit únic de la dictadura primoriverista, la Unión Patriótica, l'autor exposa com la disgregació d'aquest espai de l'espanyolisme dretà a recer de l'adveniment de la II^a República el va abocar a la irrellevància política donant lloc a una munió d'organitzacions, grups, cercles i associacions que configuraran els orígens d'una realitat polièdrica, com és l'ultraespanyolisme barceloní, com palesa la presència i convivència de carlins, monàrquics, reaccionaris, primoriveristes, radicals, antimarxistes, sindicalistes i, fins i tot, aficionats abrandats del RCD Español, agrupats al voltant de l'anomenada Peña Ibérica. En aquesta primera part, l'autor relaciona el seguit d'actors que protagonitzaran els successos posteriors tot establint la seva importància i els lligams que mantenien entre ells. Conscientment, atesa l'atenció que se'ls ha dedicat en obres precedents, Mota Muñoz opta per, malgrat la seva rellevància numèrica, atorgar menys espai a carlins i alfoncins per centrar-se en els grups minoritaris i a la vegada més desconeguts de l'espanyolisme barceloní. En aquest sentit, s'encarrega de puntualitzar com, tot i la seva transcendència posterior, la Falange era en realitat una formació que durant el període que ens ocupa comptava amb escassos efectius a la capital catalana. En definitiva, l'autor ens presenta en aquest apartat inicial l'escenari on es desenvolupà el que ell mateix anomena "microcosmos ultra barceloní", un mosaic plural que manifesta el fraccionament tradicional d'aquest espectre ideològic a Catalunya.

Un cop revisat el conjunt d'acrònims que configuren l'univers de l'espanyolisme local, la segona part de l'obra ens apropa a les diverses temptatives de reconstruir un espai unitari per poder fer front als reptes que plantejava un govern en mans de les forces republicanes progressistes. Incapaços de refer-se del xoc que va suposar l'adveniment de la República, l'espanyolisme esdevingué políticament marginal. En aquest sentit, l'autor apunta com entre els motius que expliquen aquest declivi trobem la pressió de l'autoritat republicana i la pròpia incapacitat per coordinar accions conjuntes. A partir de llavors l'activitat de l'extrema dreta es va reduir a l'acció de grups d'incontrolats que protagonitzaren enfrontaments contra joves catalanistes. Més enllà d'aquest esquadrisme de carrer, en aquesta segona part es desgranen els projectes de diversa indole que malden per reconstruir l'espanyolisme barceloní i vertebrar una organització que unifiqui un espai polític dividit. També apareixen les trajectòries vitals, novament detallades de forma curiosa gràcies a les dades procedents d'entrevistes fetes per l'autor als seus descendents, de diversos protagonistes significatius, mentre paral·lelament s'explicita la gènesi del falangisme barceloní, que rivalitzarà amb la resta de formacions de l'espanyolisme per assumir-ne el lideratge.

A la tercera part ens descriu com els Fets del 6 d'octubre de 1934 van ser interpretats per l'extrema dreta local com una oportunitat per vindicar-se, reagrupar-se i bastir una alternativa a l'anomenat separatisme català. A ben segur és un dels fragments més interessants de l'obra en exposar la reacció de l'espanyolisme, sovint relegada en els volums que aborden el moviment insurreccional secessionista focalitzats en la visió dels sollevats. Les dades que ens aporta Mota

Muñoz, a banda de ser en molts casos inèdites, ens permeten conèixer quina va ser la resposta de l'extrema dreta davant el que entenien com un desafiament inacceptable i com, requetès, falangistes, pistolers dels Sindicats Lliures, membres del Grupo Azul i seguidors de l'Español es van unir a les tropes que van sufocar l'intent d'alçament. El fracàs atorga a l'espanyolisme barceloní una visibilitat i envergadura fins aleshores desconeguda. S'inicià llavors un període de tolerància vers la seva activitat, fet que els va permetre tractar de reorganitzar-se sense patir per la pressió precedent efectuada per les forces de l'ordre. Aquest relaxament i l'evident convivència existent arran de la desfeta del separatisme català possibilità, fins i tot, la creació d'una milícia armada sota l'aixopluc del governador militar, Domingo Batet, Acción Ciudadana. Comandada per un capità de la Guàrdia Civil, va encabir, de nou, tota la corrua de tendències de la dreta conservadora i la ultradreta locals, des dels cedistes als tradicionalistes. Un altre àmbit on la presència de l'extrema dreta fou palpable a recer dels Fets del 6 d'octubre va ser, segons Mota Muñoz, la universitat. L'anterior hegemonia catalanista, visible en la primacia de la FNEC, va ser confrontada per diverses associacions d'estudiants vinculades a l'espanyolisme, bona part dels seus membres acabarien convergint en el primigeni falangisme barceloní.

En els recurrents intents per estructurar políticament l'espanyolisme a la capital catalana l'autor esmenta des del Partido Agrario Español a la temptativa de crear una franquícia local de la CEDA, que acabà eclipsant als propis agraris, passant pel Bloque Nacional o la Falange, que va intentar atraure la militància espanyolista i erigir-se en la formació hegemònica d'aquest espai ideològic. En exposar la concreció del falangisme local, Mota Muñoz detalla els enfrontaments i rivalitats internes que patirà, amb l'anticatalanisme dels seus militants topant frontalment amb la visió dels nacionalismes particularistes que tenia el propi José Antonio Primo de Rivera i alguns dels caps barcelonins. Fins i tot, el jonsisme, un cop concretada l'escissió promoguda per Ramiro Ledesma, va impulsar la creació del Partido Español Nacional-Sindicalista (PENS) amb la voluntat de convertir Barcelona en el feu de la formació. Tot plegat evidencià, novament, el fraccionament de la ultradreta local, fet que explica la seva feblesa. En el cas del PENS i el jonsisme, per exemple, la seva repercussió va ser pràcticament nul·la.

Més enllà d'aquestes propostes d'articulació, durant aquest període l'espanyolisme també va tractar d'expandir-se i difondre el seu discurs mitjançant la creació de noves capçaleres de premsa, com *El Nacional*, que es convertí en l'únic mitjà de comunicació de l'espanyolisme barceloní que tindria continuïtat fins l'estiu de 1936. També es publicaren *La Patria Libre*, l'òrgan d'expressió del PENS, o la revista *España*.

Una altre de les aportacions més notòries de l'obra és com l'autor precisa els moviments dels colpistes agrupats al voltant de la Unión Militar Española (UNE) en relació a l'anomenada trama civil, integrada per membres de l'extrema dreta local. Paradoxalment, però, com explica Mota Muñoz, la Falange barcelonina es va mantenir inicialment al marge del complot i d'iniciatives com l'España Club, l'entitat esportiva-cultural creada per encobrir als partidaris de l'acció armada contra el govern republicà. En canvi, els requetès tradicionalistes no dubtaren en oferir el seu suport i les seves milícies als oficials que participaven en la xarxa de suport als colpistes. Mentre l'aportació dels monàrquics alfoncins, sense cap estructura paramilitar pròpia, fou dotar de fons econòmics als militars que operaven a Barcelona. L'autor descriu com, prèviament a l'alçament de juliol de 1936, les forces espanyolistes partidàries de derrocar la

República ja havien realitzat concentracions armades el desembre de 1935 tot esperant rebre les ordres pertinents per prendre el control dels carrers juntament amb els militars.

A les acaballes d'aquesta part, Mota Muñoz aborda un dels aspectes més controvertits del falangisme pre bèl·lic, com és la relació amb l'anarcosindicalisme. Diverses obres han apuntat a alguna mena de sintonia entre el falangisme i l'anarquisme, prenent com a nexa la vessant obrera/sindicalista pregonada per ambdós. Tot i la voluntat real de José Antonio Primo de Rivera per acostar-se a l'obrerisme català liderat pels cenetistes amb qui entenia compartir el seu anticomunisme, aquest anhel no es concretà tret d'adhesions puntuals i esporàdiques de sindicalistes de la CNT a Falange. En aquest context cal emmarcar el desig de Primo de Rivera d'entrevistar-se amb Ángel Pestaña, a qui veia com la figura clau per arrossegat als treballadors afins a l'anarcosindicalisme cap a les files nacional-sindicalistes i dotar a la Falange de la base popular obrera necessària per esdevenir una alternativa de poder real. Muñoz Mota afirma que l'entrevista es va produir, però, especifica com aquesta no va acabar amb cap mena d'acord.

El fracàs electoral de la dreta a les eleccions de 1936, en que l'extrema dreta havia donat suport al Front d'ordre, va posar de manifest la debilitat de l'espanyolisme que va entrar en una fase de desmoralització i divisió. Malgrat tot, com apunta Mota Muñoz, el retorn de l'autonomia i l'alliberament dels empresonats pels Fets d'octubre va esperonar els ànims dels ultradretans fins al punt de plantejar-se dur a terme una operació de falsa bandera per forçar una intervenció militar que revertís la restitució de les institucions catalanes i l'arribada de les esquerres al poder. Falange, però, es va mostrar en desacord i no va participar en una acció que acabà fracassant. L'episodi evidencià la divisió de l'extrema dreta que, a partir de llavors, va tornar a ser fiscalitzada per les noves autoritats republicanes. En aquest context, Falange va ser il·legalitzada pel Govern central i bona part dels seus dirigents, com el propi José Antonio Primo de Rivera, van ser detinguts. La pressió policial que va patir la formació la va abocar a una crisi amb enfrontaments interns, una situació financera delicada i la dispersió de la militància. No va ser la única formació de l'espectre espanyolista que va entrar en declivi. Enmig d'aquesta situació, el sector colpista de l'Exèrcit va refer l'entramat de suport a la capital catalana. Es van reprendre els contactes amb l'extrema dreta i aquest cop, fins i tot, la Falange s'adherí al complot. En aquest sentit, veient com de forma permanent, com deixa entreveure l'autor al llarg del llibre, els militars van ser l'element clau per entendre com una extrema dreta barcelonina embarcada eternament en picabaralles fraticides va aconseguir refer-se i abandonar la irrellevància política per tornar a assumir un cert protagonisme en els moments previs al cop d'Estat. És llavors quan la Falange va emergir com una de les forces amb major poder d'atracció dins l'extrema dreta local. Muñoz Mota, a les acaballes de la darrera part de l'obra ens apropa la realitat d'aquest falangisme barceloní previ a l'estiu de 1936. Un altre dels encerts de l'autor es oferir-nos l'extracció social i laboral dels militants falangistes, que aleshores no sobrepassaven els 350 membres, i explicitar-ne el seu origen territorial. L'establiment d'aquest perfil és altament meritori ateses les mancances documentals apuntades que Muñoz Mota supera abastament mitjançant recerques documentals i entrevistes amb familiars. Tot i el paper sobredimensionat de la Falange a posteriori, en realitat abans del cop d'Estat la seva militància, com esmenta l'autor, era reduïda. El partit patia una flagrant manca de poder de convocatòria, fet que explica el paper secundari que van jugar els civils en la temptativa colpista i el fet

que, sense mostrar cap mena d'iniciativa política, en tot moment es van veure sotmesos a les directrius dels militars.

En aquest sentit, a la part final del llibre l'autor ressegueix els moviments dels colpistes a Barcelona el juliol de 1936. Segons el nostre parer, però, aquestes darreres pàgines a ben segur podrien constituir, desenvolupades amb major abast, una obra independent que exposés l'evolució del cop d'Estat a Barcelona. En realitat, el llibre de Mota Muñoz conté 3 o, fins i tot, 4 línies de treball diferents condensades en un únic volum. Per una banda, trobem la història de l'extrema dreta local, per l'altre la del falangisme barceloní, una tercera on compila les diferents biografies que van apareixent al llarg del text i, una darrera, on es descriu la prèvia i el fracàs del cop d'Estat. La vàlua del llibre rau justament en com l'autor sap combinar aquests diversos eixos temàtics sense que cap d'ells entorpeixi la fluïdesa del text i que aquest no resti descompensat, mantenint un relat equilibrat i alhora ple de detalls i elements inèdits que fan que la recerca esdevingui una referència a l'hora d'apropar-nos a l'estudi de l'extrema dreta a la Barcelona republicana. En síntesi, la fragmentació organitzativa, la primacia del carlisme, una extracció social transversal tot i l'absència de suport obrer, la debilitat del falangisme, la manca de referents teòrics, l'aposta per l'agitació violenta als carrers, l'anticatalanisme i anticomunisme visceral i la subjugació als dictats dels militars colpistes ateses les dificultats per erigir-se en un actor polític rellevant configuren els trets més destacats que caracteritzaren l'espanyolisme barceloní que Muñoz Mota radiografia de forma acurada i rigorosa en aquest llibre.

Carles Viñas

(Universitat de Barcelona)